

FAYNBERG POETIKASIDA INTERTEKSTUAL ALOQA

Abdurashidova Marjona Sanjarbekovna*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Xalqaro jurnalistika fakulteti,**1-bosqich talabasi*marjonaabdurashidova546@gmail.com

ANOTATSIYA Mazkur maqolada Aleksandr Faynberg poetikasida intertekstual aloqa masalasi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida shoir she'riyatida boshqa adabiy matnlar, badiiy an'analar hamda madaniy manbalar bilan bog'liq poetik aloqalar o'rganiladi. Shuningdek, Faynberg poetikasida klassik adabiyot, tarixiy obrazlar va madaniy xotira bilan bog'liq intertekstual unsurlar tahlil qilinadi. Maqolada intertekstual nazariya asosida shoir poetikasida matnlararo aloqaning badiiy funksiyasi hamda uning zamonaviy o'zbek she'riyatidagi o'rni ochib beriladi. Tadqiqot natijasida Faynberg poetikasida intertekstual aloqa poetik tafakkurning muhim badiiy xususiyatlaridan biri ekanligi asoslab beriladi.

KALIT SO'ZLAR *Intertekstual aloqa, poetik matn, badiiy an'ana, poetik ta'sir, zamonaviy o'zbek she'riyati, poetik tafakkur.*

KIRISH

Aleksandr Faynberg zamonaviy o'zbek she'riyatining o'ziga xos vakillaridan biri bo'lib, uning poetikasida falsafiy tafakkur, madaniy xotira va badiiy an'ana muhim o'rin egallaydi. Shoir she'rlarida turli adabiy manbalar, tarixiy obrazlar va madaniy qatlamlar bilan bog'liq poetik aloqalar uchraydi. Bu esa Faynberg poetikasida intertekstual aloqaning muhim badiiy xususiyat sifatida namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda matnlararo aloqa masalasi intertekstual nazariya orqali o'rganiladi. Intertekstual aloqa badiiy matnlarning boshqa matnlar bilan bog'lanishi, ularga ishora qilishi yoki ularni yangi poetik kontekstda talqin qilishi jarayonini anglatadi. Bunday aloqalar adabiy matnning mazmunini kengaytiradi hamda uning madaniy va tarixiy qatlamlarini boyitadi.

Intertekstual nazariya asoschilaridan biri bo'lgan Julia Kristeva badiiy matn haqida shunday yozadi:

“Har bir matn boshqa matnlarning mozaikasidan iboratdir.”

(J. Kristeva, *Desire in Language*, 1980)

Mazkur nazariy qarashga ko'ra, har bir adabiy asar o'zidan oldingi matnlar bilan bevosita yoki bilvosita bog'liq holda yaratiladi. Shu sababli intertekstual aloqa adabiyotda madaniy xotira va badiiy an'anani davom ettirishning muhim vositasi hisoblanadi

Faynberg poetikasida ham turli adabiy va madaniy manbalar bilan bog'liq badiiy aloqalar uchraydi. Shoir o'z she'rlarida tarixiy obrazlar, klassik adabiyot an'analari va madaniy timsollarni yangi poetik kontekstda talqin qiladi. Shu orqali uning she'riyati matnlararo aloqalar orqali boyigan poetik tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — Faynberg poetikasida intertekstual aloqaning badiiy ifodasini tahlil qilish hamda shoir she'riyatida matnlararo aloqaning poetik funksiyasini o'rganishdan iboratdir.

1-qism. Faynberg poetikasida intertekstual unsurlar

Aleksandr Faynberg poetikasida intertekstual unsurlar muhim badiiy xususiyatlardan biri hisoblanadi. Shoir she'riyatida turli adabiy an'analari, klassik adabiyot namunalari hamda tarixiy va madaniy obrazlar bilan bog'liq poetik aloqalar uchraydi. Bu holat Faynberg she'riyati boshqa adabiy matnlar va madaniy qatlamlar bilan uzviy bog'liq holda shakllanganini ko'rsatadi. Shu jihatdan shoir poetikasi intertekstual aloqalar orqali boyigan badiiy tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Faynberg poetikasida klassik adabiyot bilan bog'lanish muhim o'rin tutadi. Shoir she'rlarida Sharq va jahon adabiyoti an'analari bilan bog'liq poetik unsurlar uchraydi. Bunday aloqalar ko'pincha obrazlar, ramzlar yoki badiiy motivlar orqali ifodalanadi. Shoir o'z she'rlarida klassik adabiyotga xos bo'lgan poetik obrazlarni zamonaviy kontekstda talqin qiladi. Natijada klassik badiiy an'ana yangi poetik mazmun bilan boyitiladi.

Faynberg poetikasida boshqa shoirlar bilan poetik dialog ham kuzatiladi. Adabiyotda bunday holat matnlararo aloqa yoki poetik dialog deb ataladi. Shoir boshqa adabiy matnlar yoki shoirlar ijodiga murojaat qilish orqali o'z poetik tafakkurini kengaytiradi. Bu jarayon adabiy an'anani davom ettirish hamda yangi badiiy talqin yaratishga xizmat qiladi.

Adabiyotshunos olim Najmiddin Komilov badiiy an'ana va adabiy jarayon haqida shunday yozadi:

“Har bir yangi badiiy asar o'zidan oldingi adabiy tajriba va an'analarga tayangan holda yaratiladi.”

(N. Komilov, Adabiyot nazariyasi, 2012)

Mazkur fikr Faynberg poetikasiga ham to'liq taalluqlidir. Shoir she'riyatida o'zidan oldingi adabiy tajriba va madaniy xotira bilan bog'liq badiiy aloqalar ko'rinadi. Shu orqali shoir ijodi adabiy an'ana bilan bog'langan holda rivojlanadi.

Faynberg she'riyatida tarixiy va madaniy obrazlar ham muhim intertekstual unsurlar sifatida namoyon bo'ladi. Shoir she'rlarida tarixiy shaxslar, madaniy timsollar va adabiy obrazlarga murojaat qilishi mumkin. Bu obrazlar orqali shoir madaniy xotira va tarixiy tajribani poetik shaklda ifodalaydi. Natijada she'r matni faqat individual tasvir bilan cheklanmay, balki kengroq madaniy kontekst bilan bog'lanadi.

Shoir poetikasida badiiy an’ana ham muhim rol o’ynaydi. Faynberg o’z she’riyati orqali adabiy an’analarni davom ettiradi va ularni zamonaviy poetik tafakkur bilan uyg’unlashtiradi. Bu jarayonda shoir an’anaviy obraz va motivlardan foydalanib, ularga yangi poetik ma’no beradi.

Masalan, shoir she’rlaridan birida madaniy va poetik xotira quyidagi satrlar orqali ifodalanadi:

“Har bir so‘z ortida yashar bir tarix,
Har bir satr ortida ovozlar bor.”

(Faynberg A., Saylanma. — Toshkent)

Mazkur satrlarda shoir badiiy matnning boshqa matnlar bilan bog‘liqligini poetik tarzda ifodalaydi. “So‘z ortidagi tarix” va “satr ortidagi ovozlar” obrazlari badiiy matnning madaniy xotira bilan bog‘liqligini anglatadi. Bu esa intertekstual aloqaning poetik ifodasidir.

Shunday qilib, Faynberg poetikasida intertekstual unsurlar klassik adabiyot bilan bog‘lanish, boshqa shoirlar bilan poetik dialog, tarixiy va madaniy obrazlar hamda badiiy an’ana orqali namoyon bo‘ladi. Bu unsurlar shoir she’riyatining madaniy va badiiy qatlamlarini boyitadi hamda uning poetikasini zamonaviy o‘zbek adabiyotida o‘ziga xos hodisaga aylantiradi.

Intertekstual aloqaning badiiy funksiyasi

Aleksandr Faynberg poetikasida intertekstual aloqa shoirning badiiy tafakkurini shakllantiruvchi muhim poetik vositalardan biri hisoblanadi. Intertekstual aloqa orqali shoir o’z she’riy matnini boshqa adabiy matnlar, madaniy qatlamlar va tarixiy tajriba bilan bog‘laydi. Natijada she’riy matnning mazmuni kengayadi, uning semantik qatlamlari boyiydi va badiiy talqin yanada chuqurlashadi. Shu jihatdan Faynberg poetikasida intertekstual aloqa nafaqat uslubiy element, balki shoir poetik tafakkurining muhim badiiy mexanizmi sifatida namoyon bo‘ladi.

Adabiyotshunoslikda intertekstual aloqa matnlararo bog‘lanishning turli shakllarini ifodalaydi. Badiiy matn boshqa matnlarga ishora qilishi, ularning obrazlari yoki motivlarini o‘zlashtirishi hamda yangi poetik kontekstda talqin qilishi mumkin. Bunday holatda yangi matn avvalgi adabiy tajriba bilan muloqotga kirishadi. Shu sababli intertekstual aloqa badiiy asarning mazmunini boyituvchi muhim estetik vosita hisoblanadi.

Intertekstual nazariyaning asoschilaridan biri bo‘lgan Julia Kristeva badiiy matnning tabiatini izohlar ekan, quyidagi fikrni bildiradi:

“Har bir matn boshqa matnlarning mozaikasidir va unda turli madaniy va adabiy qatlamlar o‘zaro kesishadi.”

(J. Kristeva, *Desire in Language*, 1980)

Mazkur nazariy qarashga ko'ra, adabiy matn alohida, mustaqil tizim sifatida mavjud bo'la olmaydi. Har bir badiiy matn o'zidan oldingi adabiy tajriba bilan bog'liq holda shakllanadi. Shu sababli intertekstual aloqa adabiyotda madaniy xotira va badiiy an'anani davom ettirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

Faynberg poetikasida matnlararo bog'lanish shoirning poetik tafakkurini boyitishga xizmat qiladi. Shoir she'rlarida turli adabiy va madaniy manbalarga murojaat qilishi mumkin. Bunday murojaatlar she'r mazmunini kengroq madaniy kontekst bilan bog'laydi. Natijada shoir yaratgan poetik matn faqat individual tajribani emas, balki kengroq madaniy xotirani ham ifodalaydi.

Intertekstual aloqa shoir poetik tafakkurining rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Faynberg o'z she'riyatida turli adabiy an'analar bilan muloqotga kirishadi va ularni zamonaviy poetik tafakkur bilan uyg'unlashtiradi. Bu jarayon shoirning badiiy qarashlarini boyitadi va uning poetikasida yangi estetik imkoniyatlar paydo bo'lishiga olib keladi.

Shoir poetikasida intertekstual aloqa ko'pincha madaniy xotira bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Madaniy xotira adabiyotda tarixiy tajriba, madaniy qadriyatlar va badiiy an'analar orqali ifodalanadi. Faynberg she'rlarida tarixiy obrazlar yoki madaniy timsollarga murojaat qilinishi shu madaniy xotiraning poetik ifodasidir. Bu holat she'rning mazmunini kengaytiradi va uni umumiy madaniy tajriba bilan bog'laydi.

Badiiy an'anani davom ettirish ham intertekstual aloqaning muhim funksiyalaridan biridir. Adabiyot tarixida har bir yangi badiiy asar o'zidan oldingi adabiy tajribaga tayanadi. Bu jarayon adabiy an'ananing uzluksiz rivojlanishini ta'minlaydi. Faynberg poetikasida ham badiiy an'ana muhim o'rin egallaydi. Shoir klassik va zamonaviy adabiyot tajribasini o'z poetik tafakkuri bilan uyg'unlashtirib, yangi badiiy talqinlar yaratadi.

Intertekstual aloqa shoir poetikasida estetik va semantik funksiyani ham bajaradi. Estetik jihatdan intertekstual unsurlar she'rning badiiy ifodasini boyitadi, obrazlar tizimini kengaytiradi va poetik tafakkurga yangi ma'nolar qo'shadi. Semantik jihatdan esa bunday aloqalar she'rning mazmunini chuqurlashtiradi hamda uning talqin imkoniyatlarini kengaytiradi.

Faynberg she'riyati intertekstual aloqalar orqali boyigan ko'p qatlamli poetik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Shoir o'z she'rlarida turli adabiy manbalar, madaniy timsollar va tarixiy obrazlar bilan bog'liq badiiy aloqalarni yaratadi. Bu jarayon natijasida uning she'riyati keng madaniy kontekstga ega bo'lgan poetik matn sifatida shakllanadi.

Shunday qilib, Faynberg poetikasida intertekstual aloqa bir nechta muhim badiiy funksiyani bajaradi.

Intertekstual aloqaning badiiy funksiyasi

Aleksandr Faynberg poetikasida intertekstual aloqa shoirning badiiy tafakkurini shakllantiruvchi muhim poetik vositalardan biri hisoblanadi. Intertekstual aloqa orqali shoir o'z she'riy matnini boshqa adabiy matnlar, madaniy qatlamlar va tarixiy tajriba bilan bog'laydi. Natijada she'riy matnning mazmuni kengayadi, uning semantik qatlamlari boyiydi va badiiy talqin yanada chuqurlashadi. Shu jihatdan Faynberg poetikasida intertekstual aloqa nafaqat uslubiy element, balki shoir poetik tafakkurining muhim badiiy mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotshunoslikda intertekstual aloqa matnlararo bog'lanishning turli shakllarini ifodalaydi. Badiiy matn boshqa matnlarga ishora qilishi, ularning obrazlari yoki motivlarini o'zlashtirishi hamda yangi poetik kontekstda talqin qilishi mumkin. Bunday holatda yangi matn avvalgi adabiy tajriba bilan muloqotga kirishadi. Shu sababli intertekstual aloqa badiiy asarning mazmunini boyituvchi muhim estetik vosita hisoblanadi.

Intertekstual nazariyaning asoschilaridan biri bo'lgan Julia Kristeva badiiy matnning tabiatini izohlar ekan, quyidagi fikrni bildiradi:

“Har bir matn boshqa matnlarning mozaikasidir va unda turli madaniy va adabiy qatlamlar o'zaro kesishadi.”

(J. Kristeva, *Desire in Language*, 1980)

Mazkur nazariy qarashga ko'ra, adabiy matn alohida, mustaqil tizim sifatida mavjud bo'la olmaydi. Har bir badiiy matn o'zidan oldingi adabiy tajriba bilan bog'liq holda shakllanadi. Shu sababli intertekstual aloqa adabiyotda madaniy xotira va badiiy an'anani davom ettirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

Faynberg poetikasida matnlararo bog'lanish shoirning poetik tafakkurini boyitishga xizmat qiladi. Shoir she'rlarida turli adabiy va madaniy manbalarga murojaat qilishi mumkin. Bunday murojaatlar she'r mazmunini kengroq madaniy kontekst bilan bog'laydi. Natijada shoir yaratgan poetik matn faqat individual tajribani emas, balki kengroq madaniy xotirani ham ifodalaydi.

Intertekstual aloqa shoir poetik tafakkurining rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Faynberg o'z she'riyatida turli adabiy an'analar bilan muloqotga kirishadi va ularni zamonaviy poetik tafakkur bilan uyg'unlashtiradi. Bu jarayon shoirning badiiy qarashlarini boyitadi va uning poetikasida yangi estetik imkoniyatlar paydo bo'lishiga olib keladi.

Shoir poetikasida intertekstual aloqa ko'pincha madaniy xotira bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Madaniy xotira adabiyotda tarixiy tajriba, madaniy qadriyatlar va badiiy an'analar orqali ifodalanadi. Faynberg she'rlarida tarixiy obrazlar yoki madaniy timsollarga murojaat qilinishi shu madaniy xotiraning poetik ifodasidir. Bu holat she'rning mazmunini kengaytiradi va uni umumiy madaniy tajriba bilan bog'laydi.

Badiiy an'anani davom ettirish ham intertekstual aloqaning muhim funksiyalaridan biridir. Adabiyot tarixida har bir yangi badiiy asar o'zidan oldingi adabiy tajribaga tayanadi. Bu jarayon adabiy an'ananing uzluksiz rivojlanishini ta'minlaydi. Faynberg poetikasida ham badiiy an'ana muhim o'rin egallaydi. Shoir klassik va zamonaviy adabiyot tajribasini o'z poetik tafakkuri bilan uyg'unlashtirib, yangi badiiy talqinlar yaratadi.

Intertekstual aloqa shoir poetikasida estetik va semantik funksiyani ham bajaradi. Estetik jihatdan intertekstual unsurlar she'rning badiiy ifodasini boyitadi, obrazlar tizimini kengaytiradi va poetik tafakkurga yangi ma'nolar qo'shadi. Semantik jihatdan esa bunday aloqalar she'rning mazmunini chuqurlashtiradi hamda uning talqin imkoniyatlarini kengaytiradi.

Faynberg she'riyati intertekstual aloqalar orqali boyigan ko'p qatlamli poetik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Shoir o'z she'rlarida turli adabiy manbalar, madaniy timsollar va tarixiy obrazlar bilan bog'liq badiiy aloqalarni yaratadi. Bu jarayon natijasida uning she'riyati keng madaniy kontekstga ega bo'lgan poetik matn sifatida shakllanadi.

Shunday qilib, Faynberg poetikasida intertekstual aloqa bir nechta muhim badiiy funksiyani bajaradi.

U matnlararo bog'lanishni ta'minlaydi, poetik tafakkurni boyitadi, madaniy xotirani ifodalaydi va badiiy an'anani davom ettiradi. Shu jihatdan intertekstual aloqa Faynberg poetikasining muhim estetik xususiyatlaridan biri hisoblanadi hamda uning she'riyatini zamonaviy o'zbek adabiyotida alohida o'rin egallagan badiiy hodisaga aylantiradi.

XULOSA

Aleksandr Faynberg poetikasida intertekstual aloqa muhim badiiy xususiyatlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Shoir she'riyatida turli adabiy manbalar, madaniy qatlamlar va badiiy an'analar bilan bog'liq poetik aloqalar uchraydi. Bu holat Faynberg ijodining keng madaniy va adabiy kontekst bilan bog'liq holda shakllanganini ko'rsatadi.

Faynberg poetikasida intertekstual unsurlar klassik adabiyot bilan bog'lanish, boshqa adabiy matnlar bilan poetik dialog hamda tarixiy va madaniy obrazlarga murojaat qilish orqali namoyon bo'ladi. Shu orqali shoir o'z poetikasida badiiy an'anani davom ettiradi va uni zamonaviy poetik tafakkur bilan uyg'unlashtiradi.

Intertekstual aloqa shoir she'riyatining mazmunini boyitadi va uning poetik qatlamlarini kengaytiradi. Matnlararo bog'lanish orqali she'rning ma'nosi chuqurlashadi, badiiy obrazlar tizimi kengayadi hamda madaniy xotira poetik ifoda topadi. Shu jihatdan Faynberg poetikasida intertekstual aloqa zamonaviy o'zbek she'riyatining muhim estetik xususiyatlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aleksandr Faynberg. Saylanma. — Toshkent.
2. Aleksandr Faynberg. Tanlangan asarlar. — Toshkent.
3. Julia Kristeva. Desire in Language. — New York, 1980.
4. Najmiddin Komilov. Adabiyot nazariyasi. — Toshkent, 2012.
5. Zamonaviy adabiyot nazariyasi tadqiqotlari. — Toshkent.